

and meaningful in content to shape the individual. It was concluded that in the context of the reform of historical education, interest in the philosophical and educational heritage of John Dewey, who proposed a model of a socially oriented school based on the development of a child, is again growing.

Keywords: teaching methods; innovation; pragmatism; pedagogical process; new education; reform movement; democratization of education; socialization; progressive education; instrumentalism

References

1. Ghoncharenko S. U. (1997). *Ukrainskyj pedagogichnyj slovnyk*, [online]. Available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0009714> [Accessed 10.11.2019].
2. Dzhon Djujui. (1924). *Shkola i obshchestvo*, [online]. Available at: http://jorigami.ru/PP_corner/Classics/Dewey/_02_Dewey_J_The_School_and_Society.htm [Accessed: 11.11.2019].
3. Dichek N. P. (2006). Dzhon Djujui ta Sofija Rusova: pereghuk osvitykh idej. *Prosvitnycja dijelnistj S. Rusovoji : zb. nauk. prac. Kam'janecj-Podiljskyj*, 5, pp. 12—19.
4. Kremenj V. Gh. (gholov. red.). (2008). *Encyklopedija osvity*. Kyiv: Jurinkom Inter.
5. Kovalenko V. O. (1998). Moje pedagogichne kredo. Dzhon Djujui. *Shljakh osvity*, 1, pp. 50—55.
6. Kovalenko V. O. (2011). Filosofija osvity u spadshyni Dzh. Djujui. *Naukovi zapysky Nizhynskogo Derzhavnogo Universytetu im. M. Ghogholja. Psykholoho-pedagogichni nauky*, 10, pp. 244—249.
7. Kovalenko V. O. (1997). Vplyv idej D. Djujui na ukrainsjku shkolu j pedagoghiku 1920—1930 rokiv. *Shljakh osvity*, 4, pp. 51—55.
8. Kravcova N. Gh. (2018). Jednistj teoriji ta praktyky v konteksti "Rekonstrukciji u filosofiji" Dzhona Djujui: Pedagogichni aspekty. *Innovacijna pedagoghika*, 6, pp. 18—22, [online]. Available at: http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2018/6/6_2018.pdf [Accessed 12.11.2019].
9. Kravcova T. O. (2008). *Problema vyvchennja dytyny v reformatorskij pedagoghici kincja XIX — pochatku XX stolittja*. Abstract of Ph.D. dissertation. Harkivskij nacionalnij pedagogichnij un-t im. G. S. Skovorodi. Harkiv.
10. *Navchalni materialy onlajn*. (2000), [online]. Available at: https://pidruchniki.com/1742101735410/pedagogika/pedagogika_pragmatizmu_pedagogika_diyi_dzhona_dyuyi [Accessed 11.11.2019].
11. Sukhomlynska O. V. [za red.]. (1996). *Narysy istoriji ukrainskogo shkilnyctva (1905—1933)*. Kyiv: Zapovit.
12. Petrova T. M. (2000). Ghumanistychni zasady vyznachennja zmistu navchalno-vykhovnogo procesu u "reformatorskij pedagoghici kincja XIX — pochatku XX stolittja. *Teoretychni pytannja osvity ta vykhovannja : zb. nauk. pr.* Kyiv: KDLU, 9, pp. 127—131.
13. Rastryghina A. M. (2004). Rozvytok teoriji viljnogo vykhovannja u vitchyznjanij i zarubizhnij pedagoghici kincja XIX — pershoji polovyny XIX — XX stolittja. Abstract of D. Sc. dissertation. Kiyivskij nacionalnij un-t im. Tarasa Shevchenka. Kyiv.
14. Roghozina L. A. (2017). Pedagogichni ideji D. Djujui u svitli suchasnykh osvitykh tendencij. *Zbirnyk prac. Vinnycykij nacionalnij tekhnichnyj universytet*, [online]. Available at: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/handle/123456789/17719> [Accessed 11.11.2019].
15. Sukhomlynska O. V. (2003). Konceptualni zasady rozvytku istoriko-pedagoghichnoji dumky v Ukraini. *Istoryko-pedagoghichnyj proces: novi pidkhody do zagalnykh problem*. Kyiv, pp. 16—25.
16. Sukhomlynska O. V. (2003). Personalija v istoriko-pedagoghichnomu dyskursi. *Istoryko-pedagoghichnyj proces: novi pidkhody do zagalnykh problem*. Kyiv, pp. 36—46.
17. Cybuljko O. S. (2019). Cinnosti osvityhoji paradyghmy Dzhona Djujui. *Ghileja*, 143 (2), pp. 189—192.
18. Chopyk Ju. S. and Strazhnikova I. V. (2017). *Zarubizhna reformatorska pedagoghika v ocinkakh ukrainskykh naukovciv drughoji polovyny XX — pochatku XXI stolittja*. Ivano-Frankivsk: NAIR.

Надійшла до редакції 19 жовтня 2020 року

СОЦІОКОМУНІКАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ

УДК 37.012.018:004.77]:001.82](477)(045)
DOI: 10.36273/2076-9555.2020.11(292).28-35

Оксана Матвієнко,

доктор педагогічних наук, кандидат технічних наук, професор
кафедри документознавства та інформаційно-аналітичної діяльності КНУКіМ,
e-mail: oxnpx2017@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5772-848X>

Михайло Цивін,

кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри
архітектурного проектування Інституту дизайну, архітектури та журналістики,
e-mail: tsyvin2012@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0312-5805>

Цифровізація: освітній контекст

Статтю присвячено виявленню освітніх контекстів цифровізації. Розглянуто відмінності у тлумаченні понять "інформатизація" та "цифровізація", окреслено спектр питань, що торкаються цифрових трансформацій освіти.

Наведено позиції вітчизняних науковців стосовно цифровізації освіти та виявлено, що основну проблему становить набуття цифрових навичок усіма учасниками навчального процесу. Фундаментальними напрямками сучасних досліджень є визначення перспектив використання цифрових технологій, опис цифрових інструментів педагогічної діяльності; автори публікацій, обґрунтовуючи цифрові компетенції, формують моделі компетенцій і функцій педагога у цифровому освітньому середовищі.

З'ясовано, що в академічному просторі майже не репрезентовано наукових праць, автори яких виявляли б можливі негативні соціально-культурні та моральні проблеми цифровізації й пропонували шляхи їх подолання.

Адекватним сучасним проблемам цифровізації освіти визначено напрям дослідження, запропонований українськими педагогами під назвою "цифрова гуманістична педагогіка".

Зосереджено увагу на новому в терміносистемі педагогічних досліджень понятті "цифрова дидактика", окреслено підходи до його розуміння.

Виявлено ризики гуманітарного характеру, що постають в умовах цифровізації освіти, приділено увагу випадкам негативного ставлення вчителів до дистанційного навчання.

Наголошено на наявності "стресу соціальних змін", чинником якого стали новітні технологічні досягнення та впровадження інновацій, що змінюють формат освіти, її дидактичні й технологічні складники.

Підсумовано, що процеси цифровізації освіти потребують пильної уваги насамперед до соціально-психологічних аспектів, питань інформаційно-психологічної безпеки учасників навчального процесу й подальшого розроблення теорії та практики "цифрової гуманістичної педагогіки" в найширшому її розумінні.

Ключові слова: освіта; цифровізація; інформатизація; цифрова дидактика; цифрова гуманістична педагогіка

Постановка проблеми. Насичення суспільного дискурсу терміном "цифровізація" потребує з'ясування змісту сучасних світових інноваційних процесів, котрі визначає це поняття.

Слід згадати, що впродовж багатьох років у нормативно-правовій базі, наукових дослідженнях і практичній сфері діяльності побутував термін "інформатизація".

Заміна, а почасти й підміна одного терміна іншим потребує аналізу цих ключових понять сучасного інформаційного простору.

Зокрема, у Національній програмі інформатизації [1] визначено, що *інформатизація* — сукупність взаємопов'язаних організаційних, правових, політичних, соціально-економічних, науково-технічних, виробничих процесів, що спрямовані на створення умов для задоволення інформаційних потреб громадян та суспільства на основі створення, розвитку і використання інформаційних систем, мереж, ресурсів та інформаційних технологій, які побудовані на основі застосування сучасної обчислювальної та комунікаційної техніки.

Не полишаючи поза увагою освітній контекст пропонованого дослідження, зазначимо, що 2005 р. було опубліковано статтю до 20-ї річниці інформатизації та комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів України [2]. Розглянутий у статті предмет дослідження свідчить не тільки про увагу науковців до цього питання, а й дає змогу висунути гіпотезу, що впродовж 35 років (1985—2020) було сформовано необхідні комп'ютерні навички випускників загальноосвітніх шкіл і нинішнє покоління педагогів та студентів є активним, підготовленим і "комп'ютерно грамотним" учасником сучасних процесів цифровізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Предметні дослідження концепції та процесів інформатизації в різних сферах суспільного життя розпочалися на теренах Радянського Союзу в середині 80-х рр. ХХ ст. Активну участь у них взяли українські вчені Е. Семенюк, В. Міхалевич, Ю. Канигін, В. Калитич та інші. Варто зазначити, що під час наукових пошуків не було сформульовано єдиного визначення поняття інформатизації, однак слід зосередити увагу на **соціальних акцентах інформатизації**, котрі зробили науковці.

Е. Семенюк [3], розглядаючи сутність процесу інформатизації, зауважує, що це процес соціальний і

не зводиться до насичення суспільства комп'ютерними пристроями й новітніми технологіями. Йдеться про систематичну реорганізацію та вдосконалення, підвищення ефективності соціально значущої діяльності на основі використання сучасної електронно-обчислювальної техніки та інформаційних систем. Е. Семенюк наголошує, що інформатизація суспільства — процес складніший і глибший, в якому комп'ютери й "електронізацію" доцільно розглядати як технічну передумову та один із багатьох складників. Будь-які технічні інновації — не зміст і не мета цього процесу, а лише більш-менш ефективні засоби, тоді як його основа — якісне перетворення інформаційної сфери життя суспільства для оптимізації результатів будь-якої соціальної діяльності. Наведене визначення інформатизації, на нашу думку, найточніше відповідає визнаній ролі інформації в соціальному розвитку та розумінню цивілізаційного аспекту суспільного розвитку й узгоджується з дефініціями інформатизації інших авторитетних учених [4; 5].

Розкриваючи сутність і зміст процесу інформатизації, серед діалектично взаємопов'язаних процесів, що становлять її основу, — комп'ютеризації й інтелектуалізації — дослідники зазвичай ставлять на перше місце процес інтелектуалізації, а відтак — комп'ютеризації (не виключаючи, природно, паралельності їх розвитку). Наприклад, А. Урсул запропонував визначення [5], згідно з яким інформатизація — це системно-діяльнісний процес опанування інформації як ресурсу управління й розвитку за допомогою засобів інформатики з метою створення інформаційного суспільства і на цій основі — подальшого прогресу цивілізації. Таке розуміння інформатизації, в якому пріоритетним є опануванні інформації, а не технології, а також визначення багатьох інших авторів нині вважають, умовно кажучи, *гуманітарним підходом до процесів інформатизації*. Його прибічники не ототожнюють процеси інформатизації та комп'ютеризації, натомість розглядають інформатизацію як процес, що передусім передбачає розв'язання завдань соціального розвитку, суттєвого підвищення інтелектуального рівня суспільства. Водночас наявна у практиці тенденція у пріоритетах розвитку процесів інформатизації — спочатку комп'ютеризація як процес удосконалення засобів пошуку та опрацювання інформації й насичення (часто безсистемне) усіх сфер соціальної практики комп'ютерами, а вже потім — інтелектуалізація як

процес розвитку знань і здатності людей до сприйняття та створення інформації, — реалізує не діалектичний, а антагоністичний варіант їхньої взаємодії й взаємозв'язку: комп'ютеризація суттєво випереджає за темпами можливості людини у сприйнятті, пошуку інформації, формуванні інформаційних потреб, що має для суспільства негативні соціальні наслідки — інформаційну, освітню й соціальну нерівності, загрозу інформаційній безпеці людини тощо.

Визначення інформатизації, в якому пріоритетною є *інтелектуалізація*, науковці вважають найбільш відповідним перспективам інформатизації суспільства, де інформатика як фундаментальна дисципліна виконує системотвірну функцію в умовах широкого впровадження комп'ютерно-інформаційних систем у всіх сферах соціальної практики.

Послідовники зазначеного підходу, умовно позначеного як гуманітарний, сьогодні надають схожі визначення інформатизації й зазначають, що вона є ключовою ознакою та основним процесом у формуванні суспільства нового типу — інформаційного [6].

Інформатизація освіти також впродовж багатьох років становила предмет наукових досліджень. Зокрема, згідно з Концепцією національної програми інформатизації [1], інформатизацію освіти спрямовано на формування й розвиток інтелектуального потенціалу нації, вдосконалення форм і змісту навчального процесу, впровадження комп'ютерних методів навчання та тестування, що дасть змогу розв'язати проблеми освіти на вищому рівні з урахуванням світових вимог. Серед них — розвиток особистості, індивідуалізація навчання, організація систематичного контролю знань, можливість враховувати психофізіологічні особливості кожної дитини тощо.

Автори досліджень із проблем інформатизації освіти [7] наголошують на тому, що в умовах переходу реального спілкування "людина — людина" у фазу "людина — комп'ютер" і/або "людина — комп'ютер — людина" відбувається часткове чи повне заміщення реального світу віртуальним. Це впливає на ціннісні орієнтири, світогляд, може спричинити відхилення в гармонійному розвитку особистості, що призведе до зниження реального рівня її соціалізації й зростання віртуального.

Науковці предметно розглядають процеси розроблення та впровадження якісних педагогічних програмних засобів із різних предметів [8], зауважують про наявність інформаційно-цифрового розриву в педагогічних колективах, що здатний спричинити психологічний дискомфорт окремих викладачів і певний дисбаланс професійно-творчого потенціалу кафедри [9].

Наукові пошуки відбувались у напрямі вивчення та обґрунтування закономірностей інформатизації освіти, дослідники оперували відповідною термінологією, пов'язаною з розбудовою інформаційного суспільства.

Нині науковий дискурс у цьому предметному полі характеризується зміною термінології, а для визначення соціуму майбутнього дедалі частіше вживають термін "цифрове суспільство". Науковці зазначають [10], що воно є результатом реалізації концепції інформаційного

суспільства, однак потребує окремого вивчення, осмислення й етичного регулювання, як, власне, і його позиціонування відносно теорії та концепції інформаційного суспільства, зокрема в освітньому контексті.

Мета статті — дослідження сучасних підходів до поняття "цифровізація" в освітньому просторі та негативних контекстів цього процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слід зауважити, що точних і загальноприйнятих значень чи усталених дефініцій терміна "цифровізація" в різних контекстах вживання в науковому просторі немає, але аналіз наявних підходів до тлумачення змісту поняття, запропонованих дослідниками, дає змогу виявити спільні й відмінні характеристики його розуміння.

Зокрема, у схваленій 2018 р. Концепції розвитку цифрової економіки і суспільства України на 2018—2020 рр. зазначено [11], що *цифровізація* — *насичення фізичного світу електронно-цифровими пристроями, засобами, системами та налагодження електронно-комунікаційного обміну між ними, що фактично уможливує інтегральну взаємодію віртуального й фізичного, тобто створює кіберфізичний простір.*

Таке визначення сформульовано з позиції першорядної ролі електронно-цифрових пристроїв як основного засобу інноваційних перетворень та не відбиває завдань і бажаних результатів цього процесу в "людському вимірі".

Очевидно, що специфіку інформаційного суспільства становила зміна *ролі інформації* у сферах матеріального виробництва, людських відносин і духовного життя. Натомість для цифрового суспільства ключовою характеристикою є не інформація, а *електронно-цифровий спосіб її зберігання, поширення, електронно-цифрове опосередкування* будь-яких соціальних відносин. Таке визначення цифровізації цілком корелює з теорією інформації К. Шеннона, котра не враховує семантику повідомлень, а зосереджується лише на технічній можливості їх трансляції.

Поняття "цифровізація", що здебільшого набуло вжитку у сфері економіки у другій половині 90-х рр. ХХ ст., розглядали насамперед у контексті прибутковості для бізнесу. Зокрема, в доповіді Всесвітнього банку про стан цифрової економіки "Цифрові дивіденди", окреслено такі переваги цифровізації [12]:

- зростання продуктивності праці;
- підвищення конкурентоспроможності компаній;
- зниження витрат на виробництво;
- створення нових робочих місць;
- повне забезпечення потреб людей, подолання бідності й соціальної нерівності.

Цікавим із погляду відвертого визнання незначущості людського чинника у процесах і результатах цифровізації є визначення, наведене у праці [13, с. 73]: "Цифровізація — впровадження цифрових технологій і цифрових даних в управління, промисловість, економіку, охорону здоров'я, освіту, соціальну сферу, обслуговування та ін. Відмінна риса — мінімізація людського чинника, виключення інституту посеред-

ників у різних форматах спілкування, взаємодія на основі цифрових даних BigData чи MiningData".

Найбільше запитань і роздумів викликає застосування такого визначення у сфері освіти, зокрема в контексті *мінімізації людського чинника й виключення інституту посередників*.

Слід згадати, що освіта — це не тільки надання освітніх послуг із підготовки професіонала, а ще й виховання майбутніх представників еліти з вираженими громадянськими та соціальними якостями, активністю в обраній сфері діяльності, здатністю поширювати в її межах відповідні норми й цінності та усвідомлювати особисту відповідальність за її функціонування [14]. Очевидною є проблема, що полягає в пошуку й науковому обґрунтуванні педагогічних умов, котрі допоможуть забезпечити виховання громадянина й патріота за цифровізації освіти та дистанційного навчання і не покладатись у цьому процесі на інформальну освіту кожної молодої людини.

Дослідники зазначають, що аналіз тенденцій цифрової трансформації освіти породжує дві групи запитань [15]:

1. Які властивості віртуального середовища в сучасній освітній практиці та яка продуктивність впливу на формування особистості?

2. Який сенс на сучасному етапі розвитку цифрових технологій вкладають у зміст понять "цифрова освіта", "цифрова педагогіка"? Якими мають бути пріоритетні напрями проєктування моделі сучасної освіти в умовах її цифрової трансформації та якою має бути ця модель на різних рівнях освіти найближчим часом?

Новим у терміносистемі педагогічних досліджень є поняття "цифрова дидактика". Її предметом науковці визначають організацію діяльності тих, хто навчається у цифровому середовищі, й управління навчальною мотивацією [16].

У зазначеній праці автори відокремлюють "цифрову дидактику" від "оцифрованої дидактики" (оцифрування традиційних лекцій, підручників, тестових систем контролю знань), спираючись у "цифровій дидактиці" на принцип педагогічної доцільності, що передбачає розуміння насамперед тих педагогічних завдань, котрі ефективно розв'язують через упровадження в освітній процес цифрових технологій.

Проблеми цифровізації освіти порушено у праці німецького науковця, професора Аугсбурзького університету К. Цирера [17] "Ставити навчання вище технологій: Можливості й межі цифровізації" (2019). Розмірковуючи про ризики цифровізації в освіті, автор наголошує на провідній ролі педагога в їх уникненні та зауважує, що "людина в педагогіці — це одночасно й початкова точка відліку, й кінцевий результат... Цифрові технології не можуть замінити педагогічного складника освітнього процесу. Навіть більше, цифровізація має бути підпорядкована педагогіці" [цит. за 18].

Цифровізація освіти перебуває в полі наукових інтересів і вітчизняних учених. Дослідники зауважують,

що нині в Україні не вирішеними залишаються проблеми розвитку "цифрових" навичок і компетенцій, ця сфера розвивається епізодично, хаотично та окремо від академічної (так званої формальної) освіти, а перспективним завданням ЗВО є підвищення кваліфікації педагогів у сфері цифрової грамотності, орієнтованої не лише на розроблення курсів, а й на застосування цифрового середовища в освітньому процесі [19; 20]. Науковці формулюють завдання цифровізації, що мають стояти перед закладом вищої освіти, акцентують на потребі формування цифрової культури професорсько-викладацького складу, визначають провідні вектори її розвитку.

Увагу дослідників зосереджено на проблемі створення загальнодоступних цифрових освітніх ресурсів для загальноосвітніх навчальних закладів, а також на проблемі розроблення та реалізації державної програми їх створення й використання [21].

У наукових працях висвітлено актуальні питання застосування цифрових інструментів дистанційного навчання в умовах викликів, спричинених COVID-19 [22]. Проведене опитування українських педагогів дало змогу з'ясувати потреби, що виникали в перші тижні карантину. Відповіді слугували підставою для рекомендацій органам державної влади та іншим суб'єктам освітньої політики щодо вдосконалення цифрової компетентності вчителів, умов організації онлайн-комунікації та доступу до інтернету на робочому місці, використання цифрових засобів дистанційного навчання.

Щодо перенесення освітніх послуг в онлайн-середовище, дослідники акцентують увагу на перспективах цього формату здобуття знань і часом роблять дискусійні висновки, що системним стримувальним чинником є проблема створення успішної комерційної моделі такого навчання, посилаючись на досвід, котрий свідчить, що лише платні курси можуть забезпечити належний рівень викладання [23].

Відбуваються численні круглі столи педагогічної спільноти, метою яких є розв'язання проблеми впровадження сучасних технологій цифрової освіти та інформаційних технологій у навчальний процес, залучення широкої аудиторії професіоналів до підвищення кваліфікації на засадах онлайн-платформи та використання відкритих даних.

Ці та інші джерела, опрацьовані авторами пропонованої статті, не наведено у пристатейному списку використаної літератури через те, що їх висновки й тематика семантично еквівалентні викладеним і дають змогу зробити попередні висновки:

— на думку вітчизняних дослідників, основна проблемність сучасної ситуації в освіті пов'язана з її цифровізацією та полягає в набутті цифрових навичок усіма учасниками освітнього процесу; основними напрямками досліджень є окреслення перспектив застосування цифрових технологій, опис цифрових інструментів педагогічної діяльності тощо;

— у публікаціях, присвячених обґрунтуванню цифрових компетенцій, домінує прогнозно-модельовальний підхід [18], тобто прескриптивно формуються

моделі компетенцій і функцій педагога у цифровому освітньому середовищі;

— майже не репрезентовано праць, автори яких виявляли б можливі негативні соціально-культурні та моральні проблеми цифровізації та пропонували шляхи їх подолання.

Відповідно сучасним проблемам цифровізації освіти є назва посібника "Цифрова гуманістична педагогіка" В. Бикова, М. Лещенко, Л. Тимчук [24], у якому дослідники окреслюють теоретико-методологічні засади цифрової гуманістичної педагогіки відкритої освіти й визначають її як науку про закономірності створення позитивної інтегрованої педагогічної реальності за умови конвергенції фізичного та віртуального (створеного за допомогою ІКТ) навчальних просторів (середовищ).

Педагогічний досвід, набутий освітянами в умовах карантину, виявив певні проблеми у сприйнятті "цифровізованої освіти". Наприклад, відомий італійський науковець, професор Університету Калабрії Н. Ордіне стурбований процесами цифровізації освіти й дистанційного навчання: "Хочу висловити Вам своє занепокоєння. Ті схвальні пісні віртуальному навчанню й дистанційній освіті, що лунають останніми тижнями, викликають у мене жах" [25].

Педагог украй негативно реагує на впровадження дистанційного навчання й підкріплює цю позицію тезами:

— дистанційне навчання — це смерть освіти, а не її майбутнє;

— поміж багатьох невизначеностей я впевнений лише в одному: контакт з учнями в аудиторії — це єдине, що надає справжнього сенсу освіті й навіть власне життя вчителя;

— за постійною онлайн-комунікацією приховується нова форма страшенної самотності;

— без учнів і вчителів школи й університети перетворюються на простори, позбавлені подиху життя;

— втрачено ідею школи й університету як спільноти, що формує майбутніх громадян, які зможуть працювати в обраній професії з твердими етичними принципами та глибоким відчуттям людської солідарності й спільного блага;

— студенти — це не резервуари, які слід наповнювати поняттями. Це людські істоти, котрі, як і викладачі, потребують діалогу, спілкування й життєвого досвіду спільного навчання [26].

Наведена реакція та схоже ставлення інших педагогів і науковців, чий висловлювання часто цілком слушні, на наш погляд, певною мірою свідчать про відоме соціально-психологічним наукам явище "*стресу соціальних змін*" [27]. Очевидно, що

їх "двигуном" є новітні технологічні досягнення, впровадження інновацій, а отже, й зміна формату освіти, її дидактичних і технологічних складників, що спричиняє в педагогів реакцію, котру умовно назовемо "*стрес технологічних змін*". Він виявляється у відчутті напруженості, невизначеності, емоційному вигоранні тощо. Визнаючи такий стан проблемою освітньої діяльності, дослідники [28] актуалізують завдання підготовки до змін провідних суб'єктів освітнього простору — педагогів.

Цікавим у цьому контексті є ставлення студентів до дистанційного навчання й загалом до цифровізації освіти. Магістрантам VI курсу Київського національного університету культури і мистецтв запропонували відповісти на запитання анкети, що мала з'ясувати їхнє ставлення до дистанційної освіти, мотивації до навчання в нових умовах, можливих труднощів. Студенти, які впродовж п'яти років опанували знання в умовах традиційно організованого освітнього процесу, надали такі відповіді: відмінно адаптувалися до дистанційного навчання 27,3%, добре — 63,6%; 45,5% студентам подобається навчання у віддаленому режимі, ще 45,5% відповіли, що це зручно, але важко. Найсуттєвішими перевагами дистанційної освіти студенти визнали можливість поєднувати роботу з навчанням (90,9%) і гнучкість навчального процесу (81,8%). Поміж труднощів 9,1% респондентів виокремили занижений рівень опанування комп'ютерних технологій. Слід звернути увагу на відповіді щодо рівня мотивації до навчання в межах дистанційної форми: у 45,5% студентів він не змінився, у 45,5% — зменшився.

Очевидно, що ставлення студентів і викладачів значною мірою зумовлено екстремним переведенням навчання в дистанційний формат, що має суттєві відмінності від спланованого онлайн-навчання.

Висновки. Поняття "цифровізація", що нині є ключовим терміном освітнього дискурсу, в сучасних умовах значною мірою характеризується підходами з позиції технологічного детермінізму — як щодо матеріально-технічного забезпечення, так і з погляду вимог та очікувань студентів і педагогів.

"Стрес технологічних змін", особливо в умовах екстремного впровадження дистанційного навчання, виявляється у всіх учасників освітнього процесу, однак, на нашу думку, більшою мірою — у педагогів.

Процеси цифровізації освіти потребують пильної уваги насамперед до соціально-психологічних аспектів, питань інформаційно-психологічної безпеки учасників навчального процесу й подальшого розроблення теорії та практики "цифрової гуманістичної педагогіки" в найширшому її розумінні.

Список використаної літератури

1. Про Національну програму інформатизації : закон України від 4 лютого 1998 року № 74/98-ВР, зі змінами та доповненнями. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>. — Назва з екрана.
2. Гуржій А. М. Інформатизації і комп'ютеризації загальноосвітніх навчальних закладів України — 20 років / А. М. Гуржій, В. Ю. Биков, В. В. Гапон, М. Я. Плєскач // Комп'ютер у школі та сім'ї. — 2005. — № 5. — С. 1—11.
3. Семенов Э. П. Информатизация общества и развитие методологических проблем информатики / Э. П. Семенов // НТИ. Сер. 2. — 1990. — № 12. — С. 2—9.

4. *Каныгин Ю. М.* Информатизация управления: социальные аспекты / Ю. М. Каныгин. — Киев : Наук. думка, 1991. — 156 с.
5. *Урсул А. Д.* Развитие информатики и информатизация общества: вопросы методологии / А. Д. Урсул // НТИ. Сер. 1. — 1989. — № 1. — С. 2—9.
6. *Павленко И. И.* Информатизация как всеобщий социальный процесс информационного общества / И. И. Павленко // Социодинамика. — 2016. — № 7. — С. 1—9. — Режим доступа: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=19427. — Загл. с экрана.
7. *Комар М. М.* Особистість в умовах інформатизації освіти (соціально-філософський аспект) : автореф. дис. ... канд. філос. наук / Комар Михайло Миколайович ; Південноукраїнський державний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського. — Одеса, 2007. — 17 с.
8. *Вембер В. П.* Інформатизація освіти та проблеми впровадження педагогічних програмних засобів в навчальний процес / В. П. Вембер // Електронне наукове фахове видання "Інформаційні технології & засоби навчання". — Випуск 3. — 2007. — Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1522/1/V_Vember_ITZN_3_IS.pdf. — Назва з екрана.
9. *Коломієць А. М.* Проблеми інформатизації освіти / А. М. Коломієць. — Режим доступу: <http://www.kpi.kharkov.ua/>. — Назва з екрана.
10. *Беляева Е. В.* Цифровое общество и возможности его этического регулирования / Е. В. Беляева. — Режим доступа: <https://www.tyuiu.ru/wp-content/uploads/2018/08/E.V.Belyaeva-TSifrovoye-obshhestvo-i-vozmozhnosti-ego-eticheskogo-regulirovaniya.pdf>. — Загл. с экрана.
11. *Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018—2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації* : розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 січня 2018 року № 67-р. — Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/proshvalennya-konceptsiyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-rokita-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>. — Назва з екрана.
12. *Всемирный банк.* 2016 год. Доклад о мировом развитии 2016 "Цифровые дивиденды". Обзор. — Режим доступа: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23347/210671RuSum.pdf>. — Загл. с экрана.
13. *Борисова Е. В.* Проблемы трансформации образования в информационном обществе / Е. В. Борисова. — Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-transformatsii-obrazovaniya-v-informatsionnom-obschestve>. — Загл. с экрана.
14. *Громадянська та елітарна компетентність: ціна відсутності для України.* — Режим доступу: <http://od.org.ua/uk>. — Назва з екрана.
15. *Антонова Д. А.* Цифровая трансформация системы образования. Проектирование ресурсов для современной цифровой учебной среды как одно из ее основных направлений / Д. А. Антонова, Е. В. Оспенникова, Е. В. Спирин. — Режим доступа: https://ai-news.ru/2019/10/cifrovaya_transformaciya_sistemy_obrazovaniya.html. — Загл. с экрана.
16. *Блинов В. И.* Цифровая дидактика профессионального образования и обучения (ключевые тезисы) / В. И. Блинов, Е. Ю. Есенина, И. С. Сергеев. — Режим доступа: https://elibrary.ru/download/elibrary_38213030_90142190.pdf. — Загл. с экрана.
17. *Zierer K.* Putting Learning Before Technology: The Possibilities and Limits of Digitalization / K. Zierer. — New York : Routledge, 2019. — 120 p.
18. *Андрюхина Л. М.* Цифровизация профессионального образования: перспективы и незримые барьеры / Л. М. Андрюхина, Н. О. Садовникова, С. Н. Уткина, А. М. Мирзаахмедов. — Режим доступа: <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2020-3-116-147>. — Загл. с экрана.
19. *Лопушинський І. П.* "Цифровізація" освіти в контексті розвитку інформаційного суспільства в Україні / І. П. Лопушинський // Педагогічний альманах. — 2018. — Вип. 37. — С. 46—55.
20. *Карплюк С. О.* Особливості цифровізації освітнього процесу у вищій школі / С. О. Карплюк // Інформаційно-цифровий освітній простір України: трансформаційні процеси і перспективи розвитку : матеріали методологічного семінару НАПН України. 4 квітня 2019 р. — Київ, 2019. — 361 с. — С. 188—197.
21. *Пилипчук А. Ю.* Створення загальнодоступних цифрових освітніх ресурсів для загальноосвітніх навчальних закладів як важливий фактор підвищення якості загальної освіти / А. Ю. Пилипчук. — Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/82>. — Назва з екрана.
22. *Іванюк І. В.* Відповідь українських вчителів на Covid-19: виклики і потреби використання цифрових інструментів дистанційного навчання / І. В. Іванюк, О. В. Овчарук. — Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3952>. — Назва з екрана.
23. *Січкаренко К. О.* Розвиток цифрових освітніх платформ та поширення цифрових компетенцій в освіті / К. О. Січкаренко. — Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=6792>. — Назва з екрана.
24. *Биков В.* Цифрова гуманістична педагогіка : посібник / В. Биков, М. Лещенко, Л. Тимчук. — Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/710669/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A6%D0%93%D0%9F.pdf>. — Назва з екрана.
25. *El lujo de la interacción humana.* — Mode of access: <https://elpais.com/sociedad/2020-05-01/el-lujo-de-la-interaccion-humana.html>. — Title from the screen.
26. *Дистанційне навчання — це смерть освіти, а не її майбутнє.* Професор Нуччо Ордіне. — Режим доступу: https://radiotrek.rv.ua/articles/dystantsiynе_navchannya_tse_smert_осvity_a_ne_ii_maybutnie_profesor_nuchcho_ordine_foto_252727.html. — Назва з екрана.
27. *Базелюк О. В.* Формування цифрової культури педагогічних працівників у закладах професійної освіти / О. В. Базелюк. — Режим доступу: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO. — Назва з екрана.
28. *Кандаурова А. В.* Влияние социальных изменений на личность и профессиональную деятельность педагога: пределы адаптации / А. В. Кандаурова. — Режим доступа: https://elibrary.ru/download/elibrary_27678945_85970132.pdf. — Загл. с экрана.

Oksana Matvienko, Michael Tsyvin
Digitalization: educational context

The article is devoted to identifying approaches to the phenomenon of digitalization in the educational context.

The differences in the understanding of the concepts of "informatization" and "digitalization" are considered and the problems arising in the digital transformations of education are emphasized.

The approaches of domestic scientists to digitalization of education are given and it is revealed, the main problem is seen in acquisition of digital skills by all participants of educational process, the main problem directions of researches are chosen. Authors of publications form models of competencies and function of a teacher in a digital educational environment.

The article emphasizes the unrepresentation of works in which the authors would identify possible negative socio-cultural and moral problems of digitalization and suggest ways to prevent and overcome them.

Adequate to modern problems of digitalization of education is the direction of research proposed by Ukrainian teachers called "digital humanistic pedagogy".

Attention is paid to the new term "digital didactics" in the terminology of pedagogical research, the approaches to its understanding are singled out.

Risks of humanitarian character which arise in the conditions of digitalization of education are revealed, attention is paid to cases of sharply negative attitude of teachers to distance learning.

Emphasis is placed on the existence of "stress of social change", which is caused by the latest technological advances and the introduction of innovations that change the format of education, its didactic and technological components.

It is concluded that the processes of digitalization of education require close attention to its socio-psychological component, information and psychological security of all participants in the educational process and further development of theory and practice of "digital humanistic pedagogy" — in its broadest sense.

Keywords: education; digitalization; informatization; digital didactics; digital humanistic pedagogy

References

1. *Pro Nacionalnu programu informatizaciyi : zakon Ukraini vid 4 lyutogo 1998 roku № 74/98-VR, zi zminami ta dopovnenniyami.* (2020), [online]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74/98-%D0%B2%D1%80#Text>.
2. Gurzhij A. M., Bikov V. Yu., Gapon V. V. and Pleskach M. Ya. (2005). Informatizaciyi i komp'yuterizaciyi zagalnoosvitnih navchalnih zakladiv Ukraini — 20 rokov. *Komp'yuter u shkoli ta sim'yi*, 5, pp. 1—11.
3. Semenyuk E. P. (1990). Informatizaciya obshestva i razvitie metodologicheskikh problem informatiki. *NTI. Ser. 2*, 12, pp. 2—9.
4. Kanygin Yu. M. (1991). *Informatizaciya upravleniya: socialnye aspekty*. Kiev: Nauk. dumka.
5. Ursul A. D. (1989). Razvitie informatiki i informatizaciya obshestva: voprosy metodologiy. *NTI. Ser. 1*, 1, pp. 2—9.
6. Pavlenko I. I. (2016). Informatizaciya kak vseobshij socialnyj process informacionnogo obshestva. *Sociodinamika*, 7, pp. 1—9, [online]. Available at: https://nbpublish.com/library_read_article.php?id=19427.
7. Komar M. M. (2007). *Osobistist v umovah informatizaciyi osviti (socialno-filosofskij aspekt)*. Abstract of Ph.D. dissertation. Pivdenoukrayinskij derzhavnij pedagogichnij universitet im. K. D. Ushinskogo, Odesa, Ukraine.
8. Vember V. P. (2007). Informatizaciya osviti ta problemi vprovadzhennya pedagogichnih programnih zasobiv v navchalnij process. *Elektronne naukovе "Informacijni tehnologiyi&i zasobi navchannya"*, Vip. 3, [online]. Available at: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1522/1/V_Vember_ITZN_3_IS.pdf.
9. Kolomiyec A. M. (2020). *Problemi informatizaciyi osviti*, [online]. Available at: <http://www.kpi.kharkov.ua/>.
10. Belyaeva E. V. (2020). *Cifrovoe obshestvo i vozmozhnosti ego eticheskogo regulirovaniya*, [online]. Available at: <https://www.tyuiu.ru/wp-content/uploads/2018/08/E.V.Belyaeva-TSifrovoe-obshhestvo-i-vozmozhnosti-ego-eticheskogo-regulirovaniya.pdf>.
11. *Pro shvalennya koncepciyi rozvitku cifrovoyi ekonomiki ta suspilstva Ukraini na 2018—2020 roki ta zatverdzhennya planu zahodiv shodo yiyi realizaciyi : rozporjadzhennya Kabinetu Ministriv Ukraini vid 17 sichnya 2018 roku № 67-r.* (2020), [online]. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/proshvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-rokita-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>.
12. *Vsemirnyj bank. 2016 god. Doklad o mirovom razvitii 2016 "Cifrovyje dividydy". Obzor*, [online]. Available at: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/23347/210671RuSum.pdf>.
13. Borisova E. V. (2020). *Problemy transformacii obrazovaniya v informacionnom obshestve*, [online]. Available at: <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-transformatsii-obrazovaniya-v-informatsionnom-obschestve>.
14. *Gromadyanska ta elitarna kompetentnist: cina vidsumosti dlya Ukraini.* (2020), [online]. Available at: <http://od.org.ua/uk>.
15. Antonova D. A., Ospennikova E. V. and Spirin E. V. (2020). *Cifrovaya transformaciya sistemy obrazovaniya. Proektirovanie resursov dlya sovremennoj cifrovoj uchebnoj sredy kak odno iz ee osnovnyh napravlenij*, [online]. Available at: https://ai-news.ru/2019/10/cifrovaya_transformaciya_sistemy_obrazovaniya.html.
16. Blinov V. I., Esenina E. Yu. and Sergeev I. S. (2020). *Cifrovaya didaktika professionalnogo obrazovaniya i obucheniya (klyuchevye tezisy)*, [online]. Available at: https://elibrary.ru/download/elibrary_38213030_90142190.pdf.
17. Zierer K. (2019). *Putting Learning Before Technology: The Possibilities and Limits of Digitalization*. New York: Routledge.
18. Andryuhina L. M., Sadovnikova N. O., Utkina S. N. and Mirzaahmedov A. M. (2020). *Cifrovizaciya professionalnogo obrazovaniya: perspektivy i nezrimye barery*, [online]. Available at: <https://doi.org/10.17853/1994-5639-2020-3-116-147>.
19. Lopushinskij I. P. (2018). "Cifrovizaciya" osviti v konteksti rozvitku informacijnogo suspilstva v Ukraini. *Pedagogichnij almanah*, 37, pp. 46—55.
20. Karplyuk S. O. (2019). *Osoblivosti cifrovizaciyi osvitnogo procesu u vishij shkoli. Informacijno-cifrovij osvitnij prostir Ukraini: transformacijni procesi i perspektivi rozvitku : materialy metodologichnogo seminaru NAPN Ukraini. 4 kvitnya 2019 r.*, Kyiv, Ukraine, pp. 188—197.
21. Pilipchuk A. Yu. (2020). *Stvorennya zagalnodostupnih cifrovih osvitnih resursiv dlya zagalnoosvitnih navchalnih zakladiv yak vazhlivij faktor pidvishennya yakosti zagalnoyi osviti*, [online]. Available at: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/82>.

22. Ivanyuk I. V. and Ovcharuk O. V. (2020). *Vidpovid ukrayinskih vchiteliv na Covid-19: vikliki i potrebi vikoristannya cifrovih instrumentiv distancijnogo navchannya*, [online]. Available at: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/3952>.
23. Sichkarenko K. O. (2020). *Rozvitok cifrovih osvitynih platform ta poshirennya cifrovih kompetencij v osviti*, [online]. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6792>.
24. Bikov V., Leshenko M. and Timchuk L. (2020). *Cifrova gumanistichna pedagogika : posibnik*, [online]. Available at: <https://lib.iitta.gov.ua/710669/1/%D0%9F%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A6%D0%93%D0%9F.pdf>.
25. *El lujo de la interaccion humana*. (2020), [online]. Available at: <https://elpais.com/sociedad/2020-05-01/el-lujo-de-la-interaccion-humana.html>.
26. *Distancijne navchannya — ce Smert osviti, a ne yiyi Majbutnye. Profesor Nuchcho Ordine*. (2020), [online]. Available at: https://radiotrek.rv.ua/articles/dystantsiynе_navchannya_tse_smert_osvity_a_ne_ii_maybutnie_profesor_nuchcho_ordine_foto_252727.html.
27. Bazelyuk O. V. (2020). *Formuvannya cifrovoyi kulturi pedagogichnih pracivnikov u zakladah profesijnoyi osviti*, [online]. Available at: http://umo.edu.ua/images/content/nashi_vydanya/visnyk_PO.
28. Kandaurova A. V. (2020). *Vliyanie socialnyh izmenenij na lichnost i professionalnyuyu deyatelnost pedagoga: predely adaptacii*, [online]. Available at: https://elibrary.ru/download/elibrary_27678945_85970132.pdf.

Надійшла до редакції 24 жовтня 2020 року

ЖУРНАЛІСТИКА ТА ЗМІ

УДК 070.423:347.9](477)(045)

DOI: 10.36273/2076-9555.2020.11(292). 35-39

Жанна Шевченко,

викладач ХДАК, журналіст студії громадського телебачення "Толока",
співзасновник громадської організації "Антикорупційна рада",
волонтер із моніторингу судових засідань у рамках проекту "Справедливий суд",
e-mail: zhanna.morta@gmail.com

Можливості використання відкритих джерел та інформаційних запитів у судовій журналістиці

Статтю присвячено дослідженню суспільних інформаційних потреб у сфері судової журналістики; інформаційних публікацій у ЗМІ — як відповідей на низку державних реформ і розгляди в судових інстанціях резонансних справ; можливостей відкритих джерел та інформаційних запитів; визначенню нових завдань і частковому прогнозуванню поведінкових змін у суспільстві після реформ у судовій журналістиці.

Демонструючи інформаційні можливості графіків судових засідань, сформовано таблицю з показниками часток кримінальних, цивільних та адміністративних проваджень, що розглядаються в судах загальної юрисдикції, й показниками завантаженості суддів.

Дослідження можливостей відкритих джерел та інформаційних запитів у судовій журналістиці має спонукати до їх ширшого використання на практиці, що дасть змогу підвищити професійну компетентність журналістів і порушити нові теми для проведення журналістських розслідувань, новин, написання аналітичних матеріалів, котрі сприятимуть зростанню рівня правової грамотності населення.

Ключові слова: *судова журналістика; відкриті джерела інформації; інформаційні запити; графіки судових засідань; Єдиний державний реєстр судових рішень; прями трансляції судових засідань; підвищення професійного рівня журналістів; правова грамотність населення*

Постановка проблеми. В умовах проведення антикорупційних реформ, за високого рівня злочинності та завантаженості суддів розглядом цивільних справ сформувався доволі високий попит на інформацію щодо діяльності судової системи та можливостей відновлення справедливості відповідно до норм закону, що актуалізує потребу вивчення сучасної судової журналістики та нових способів пошуку інформації.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Можливості відкритих джерел та інформаційних запитів у судовій журналістиці у профільних наукових працях ґрунтовно не досліджено, однак проблеми суб'єктивності під час висвітлення судових процесів порушено в низці джерел і розвідок.

Зокрема, в навчальному посібнику "Основи судової журналістики" [1] розглянуто її основні завдання, аспекти процесуального права з проведення судових засідань у кримінальних, цивільних, адміністративних та господарських справах тощо. Матеріал сприяє підвищенню правової обізнаності журналістів щодо порядку надання доказів, заперечень, послідовності у проведенні судових дебатів, надання прикінцевого слова та переліку законодавчих положень, що стосуються відкритості судових процесів.

Автор статті "Етичні проблеми взаємодії судової влади та засобів масової інформації" [2] О. Всеяніков визнає потребу критики порушень закону з боку судової системи задля формування негативного ставлення до недотримання законодавчих норм у суспільстві